

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ

На основі узагальнення теоретичних напрацювань вітчизняних та зарубіжних науковців визначено ключові підходи до трактування суті та розроблено механізм управління економічною безпекою підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, моніторинг, управління.

Постановка проблеми. Складні трансформаційні процеси, що відбуваються в нашій країні упродовж останніх двадцяти років, спричинили не лише суттєві зміни в суспільному устрої та національній економіці, але і в економічній теорії. В цьому контексті відносно новою можна вважати категорію «економічна безпека». Підґрунтям зазначеного є той факт, що у період існування Радянського Союзу пріоритетним і законодавчо закріпленим було поняття «державна безпека». Що ж до економічної безпеки, то вона, відповідно до своїх завдань, була повністю підпорядкована державній безпеці. Проблеми забезпечення безпеки особи чи підприємства приділялось обмаль уваги, оскільки вважалось, що безпека та реалізація інтересів держави повинні були забезпечуватися у першу чергу.

Радикальні зміни початку 90-х років минулого століття викликали нагальну потребу перегляду суті та параметрів економічної безпеки на всіх її рівнях управління: національному, регіональному, підприємства та особи. Тому саме економічна безпека підприємства потребує особливої уваги, оскільки функціонування та рівень ефективності господарської діяльності кожного з суб'єктів підприємницької діяльності в кінцевому результаті суттєво впливає на інші рівні ієрархії. Зазначене актуалізує проблему розроблення та вдосконалення методичного забезпечення управління економічною безпекою підприємницьких структур.

Стан дослідження. Вагомий внесок у дослідження економічної безпеки зробили вітчизняні вчені: О. Ареф'єва, В. Білоус, І. Бінько, Н. Вавдіюк, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, С. Злупко, Т. Кузенко, О. Кузьмін, А. Кірієнко, Т. Ковальчук, Б. Кравченко, М. Лесечко, В. Марцин, Л. Мельник, І. Михасюк, С. Мочерний, В. Мунтян, Н. Нижник, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Покропивний, Г. Ситник, А. Ревенко, О. Терещенко, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Ярочкін та ін.

У працях вітчизняних науковців досліджено необхідність, причини та функції економічної безпеки підприємства в умовах ринкових трансформацій, розроблено загальні підходи до аналізу та оцінки функціональних складових.

Метою статті є обґрунтування основних аспектів та розроблення механізму управління економічною безпекою підприємства.

Виклад основних положень. В нових умовах господарювання фактичні результати діяльності більшості вітчизняних підприємств виявилися досить далекими від бажаних, про що засвідчує динаміка питомої ваги збиткових підприємств в Україні (рис. 1) [10].

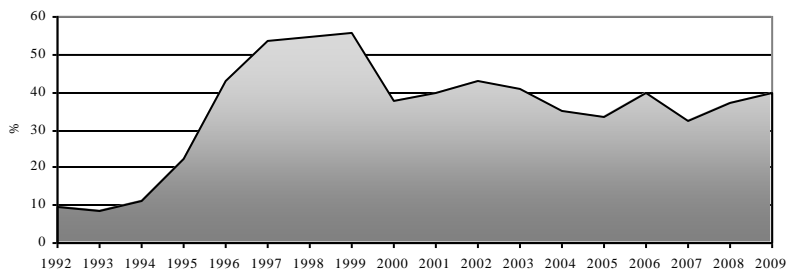

Рис. 1. Частка збиткових підприємств в Україні

У 1993 р. даний показник складав лише 8,3%, але упродовж наступних шести років мало місце стрімке зростання, яке у 1999 р. сягнуло рівня 55,7%, тобто більше половини підприємств України були збитковими. Упродовж 2000–2009 рр. відбувалося як зниження, так і зростання цього важливого показника, але важливо, що у 2008–2009 рр. мало місце саме збільшення збитковості.

Аналіз збиткових підприємств у розрізі галузей економіки за 2000–2009 рр. (рис. 2) [10] показав, що питома вага таких суб'єктів підприємницької діяльності не була стабільною. Так, у 2000 р. найбільша частка збиткових підприємств спостерігалася в галузі транспорту і зв'язку – 43,1%, діяльності готелів та ресторанів – 44,1% та промисловості – 42,2%, а у 2009-му: операцій із нерухомістю – 44,1%, будівництві – 43,3% та наданні комунальних послуг – 43,2%. Крім того, з дев'яти наведених груп підприємств (див. рис. 2) шість мають питому вагу збиткових підприємств вищу за середнє значення по країні (вище 39,9%).

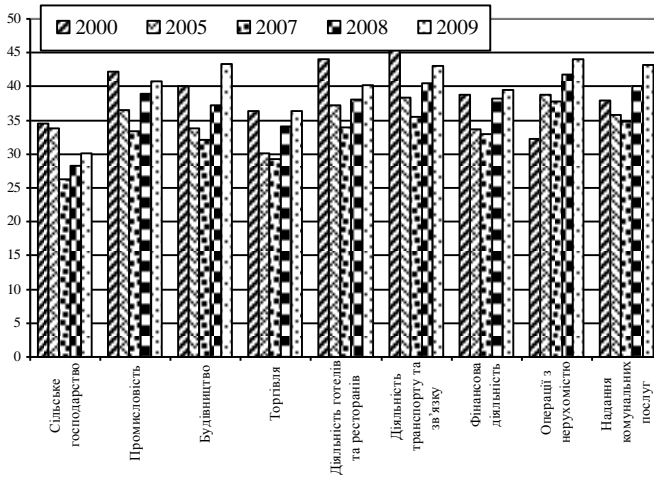

Рис. 2. Частка збиткових підприємств за галузями економіки, %

Детальніший аналіз підприємств за галузями промисловості говорить про те, що у 2005–2009 рр. частка збиткових підприємств була негативною високою за усіма видами діяльності, але у 2009-му вона сягнула критичного рівня стосовно металургійного виробництва – 46,2% та добувної промисловості – 44,4% (рис. 3) [10].

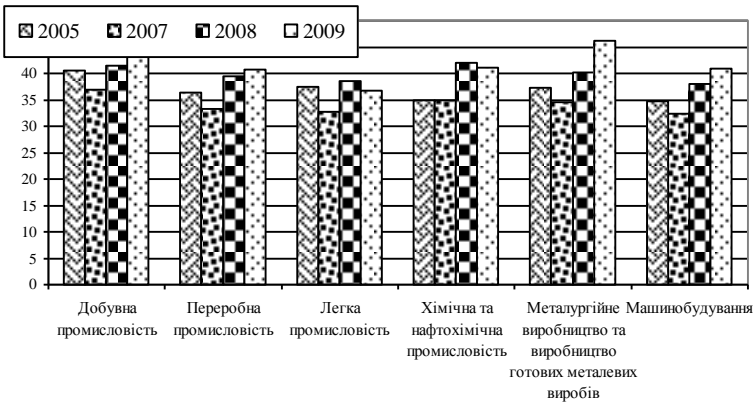

Рис. 3. Частка збиткових підприємств за галузями промисловості (вибірково), %

Відповідно до отриманих результатів можна стверджувати, що виявлений високий рівень збитковості, який характерний для усіх видів діяльності, становить суттєву небезпеку як для національної економіки, так і для соціальної стабільності в країні, а відтак потребує активізації наукової роботи в напрямку розроблення ефективних механізмів управління економічною безпекою підприємства.

Історія активної наукової роботи щодо розроблення теоретичних аспектів економічної безпеки підприємств розпочалась у нашій країні порівняно недавно, але вже сьогодні, на основі вивчення закордонного досвіду та дослідження досвіду функціонування вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності, сформовано базові засади створення системи економічної безпеки.

Згідно результатів проведеного дослідження було виявлено та обґрунтовано наявність кількох суттєво відмінних підходів до трактування поняття «економічна безпека підприємства».

Визначені підходи відрізняються насамперед пріоритетами у забезпеченні економічної безпеки, відповідно до чого їх було класифіковано наступним чином:

– *захист від негативного впливу зовнішнього середовища.*

Таке трактування присутнє у працях Д. Ковальова, Т. Сухорукової [6], О. Бандурки, В. Духова, К. Петрова, І. Червякова [2], М. Бендікова [3];

– *захист та реалізація інтересів.*

До цієї думки схиляються А. Соснін, П. Пригунов [9], Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко [7]; Б. Торянников, А. Красковский [12];

– *самовиживання та розвиток.*

Таку точку зору підтримують О. Ареф'єва [1], М. Капустіна [5], Р. Федоренко [11];

– *ефективне використання ресурсів.*

Прихильниками такого трактування стали Є. Олейніков [8], С. Покропивний [4] та ін.

Виявлені суттєві відмінності щодо трактування пріоритетів у процесі забезпечення економічної безпеки підприємств, на нашу думку, є позитивним фактом, адже їх узагальнення дозволяє всебічно охарактеризувати це ключове для існування вітчизняних підприємницьких структур поняття.

Водночас, отримані результати, стали підґрунтям для розроблення механізму управління економічною безпекою підприємств (рис. 4).

Рис. 4. Механізм управління економічною безпекою підприємства

Перший етап розробленого механізму передбачає формування системи моніторингу у відповідності до специфіки функціонування певного підприємства та з урахуванням параметрів його господарської діяльності: обсягами виробництва, номенклатурою продукції, ринками та системою збуту, кількістю працівників, використовуваною технологією, переліком устаткування тощо.

На другому етапі необхідно провести адаптацію та коригування системи моніторингу з визначенням відповідальних осіб та налагодженням інформаційних каналів; здійснити ідентифікацію загроз та за допомогою застосування математичного моделювання спрогнозувати можливі наслідки їх реалізації.

Третій етап пов'язаний із необхідністю всестороннього аналізу ефективності використання наявних на підприємстві ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки та устаткування, прав) та пов'язаних з цим можливих загроз.

Четвертий етап полягає у розробленні на основі визначеного поточного рівня безпеки результатів діагностики ефективності використання ресурсів та встановлених життєво важливих стратегічних й тактичних інтересів для забезпечення необхідного рівня економічної безпеки.

Окремим важливим моментом розробленого механізму є те, що ефективне функціонування системи економічної безпеки безпосередньо вимагає систематичного проведення моніторингу, коригування тактики і стратегії її забезпечення.

Висновки. Проведене теоретико-аналітичне дослідження дозволило обґрунтувати необхідність активізації наукової роботи в напрямку удосконалення методичного забезпечення економічної безпеки підприємств, визначити основні підходи до трактування та розробки механізму управління.

1. Ареф'єва О.В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств / О.В. Ареф'єва // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: зб. матер. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 травня 2001 р.) / редкол.: І.І. Тимошенко (голова) та ін. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – С. 49–53.

2. Бандурка О.М. Основи економічної безпеки: підручник / [О.М. Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Червяков]. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.

3. Бендиков М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития / М.А. Бендиков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – № 2. – С. 17–30.

4. Економіка підприємства: підручник / за ред. С.Ф. Покропивного. – Вид. 2-е, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
5. Капустін М. П. Моделювання системи управління економічною безпекою підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.03.02 / М.П. Капустін. – К., 1999. – 151 с.
6. Ковальов Д. Економічна безпека підприємства / Д. Ковальов, Т. Сухорукова // Економіка України. – 1998. – № 10. – С. 48–52.
7. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізми забезпечення: монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
8. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / под ред. Е.А. Олейникова. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
9. Соснин А. С. Менеджмент безопасности предпринимательства: учеб. пособие. / А. С. Соснин, П. Я. Прыгунов – К.: Изд-во Европ. ун-та, 2002. – 357 с.
10. Статистичний щорічник України за 2009 рік / за ред. О.Г. Осаулєнка // Держкомстат України. – К.: Техніка, 2010. – 566 с.
11. Федоренко Р.М. Система управління ресурсами як основа забезпечення економічної безпеки / Р.М. Федоренко // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: зб. матер. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 травня 2001 р.) / редкол.: І.І. Тимошенко (голова) та ін. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – С. 224–229.
12. Экономическая безопасность предпринимательской деятельности. методическое пособие для предпринимателя / сост.: Б.Н. Торьяников, А.П. Красковский. – СПб.: ЗАО «Информационное агентство «Кредит реформа-Санкт-Петербург», 2000. – 160 с.

Мартынив В.В., Караим М.М. Теоретические аспекты управления экономической безопасностью предприятий.

На основе обобщения теоретических разработок отечественных и зарубежных ученых определены ключевые подходы к трактовке сущности и разработан механизм управления экономической безопасностью предприятия.

Ключевые слова: *экономическая безопасность, мониторинг, управление.*

Martyniv V.V., Karajim M.M. The oretical Aspects of Management of Economic Security Companies.

On the basis of generalization of theoretical developments of domestic and foreign scholars, the article defines the key approaches to the interpretation of the company economic security nature and develops the mechanism of its management.

Key words: *economic security, monitoring, management.*